

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30, p. 87-100

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12756>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ –
Yrd. Doç. Dr. Haluk ÖNER

This article was checked by iThenticate.

FUAD KÖPRÜLÜ’NÜN MUALLİM NÂCİ ELEŞTİRİLERİ VE “ESKİ-YENİ” TARTIŞMASI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

*Macit BALIK**

ÖZET

Türk kültür hayatının en önemli isimlerinden biri olan Mehmet Fuat Köprülü, edebiyattan tarihe, sanattan siyasete, sosyolojiden din ve tasavvufa kadar pek çok ilim sahasına kimlik kazandıracak eserler ortaya koymuştur. Köprülü’nün Türk edebiyatı için ise ayrı bir önemi ve değeri vardır. Türk edebiyatına metodolojiyi kazandıran ve edebiyat tarihçiliğini başlatarak disipline eden de yine Köprülü’dür. Yazdığı eserler arasında bu çalışmanın da konusu olan ve edebiyat tarihinde önemli görülen tartışmalar, bu tartışmaların bir kutbunda yer alan edebî şahsiyetler üzerine ortaya koyduğu görüşler oldukça önemlidir. Zira Köprülü’nün tanıklık ettiği polemiklere ilişkin eleştirileri kadar, Fecr-i Âti kadrosunda yer almasından dolayı bu tartışmaların bizatihi içinde ve aynı zamanda tarafı olması da yazdığı tenkit ve değerlendirmeleri değerli kılmaktadır. Türk edebiyatının uzun süre gündemini meşgul eden tartışmalardan biri olan “eski-yeni”, Fecr-i Âti sanatçılarınca gündemde tutulmaya çalışılan “eskiler-yeniler” münakaşası Köprülü’nün ele aldığı meselelerden bazılarıdır. Ayrıca eski-yeni tartışmasının odağında yer alan Muallim Nâci de yazarın eleştirilerinin hedefindeki isimlerden biri olarak dikkat çekmektedir. Yeniliğin taraftarı olarak Muallim Nâci ve eski edebiyatı savunan zümreye yönelik bütünüyle menfi bir duruş ortaya koyan Köprülü, söz konusu kişi ve tartışmalara ilişkin beş makale yayımlamıştır. Bu yazıda Köprülü’nün Muallim Nâci ve eski-yeni tartışmalarına yönelttiği tenkit ve değerlendirmeler devrin edebî eğilimleri ışığında analitik bir şekilde ele alınmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fuat Köprülü, Muallim Nâci, edebiyat tarihi, tenkit.

* Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: macitbalik@gmail.com

FUAD KÖPRÜLÜ'S CRITIQUE OF MUALLIM NÂCI AND OPINIONS ON THE DEBATE OVER THE "OLD-NEW"

ABSTRACT

One of the most distinguished names of Turkish cultural life, Mehmet Fuat Köprülü produced numerous works that provided identity to many fields, from literature to history, art to politics, sociology to religion and Sufism. Köprülü holds an especially valuable status for Turkish literature. It was Köprülü to have Turkish literature acquire methodology and discipline by means of initiating literary historiography. Among his many works, the discussions deemed crucial in literary history, those which are also the topic of this study, and the opinions he put forth about literary personages on the one side of these discussions are highly significant. As important as his criticism on the polemics he witnessed, Köprülü's being personally involved in and a side to these debates due to being a member of the Fecr-i Âti community renders his criticisms and evaluations invaluable. The debate over the "old-new," one which occupied the Turkish literary agenda for a long time and one that was kept alive by the members of the Fecr-i Âti community, is among the issues brought up by Köprülü. Furthermore, being in the focus of the "old-new" debate, Muallim Nâci is also the target of the author's criticisms. Being an advocate of the "new" and demonstrating a completely negative stance towards Muallim Nâci and the group that supported the "old," Köprülü wrote five articles pertaining to the person and the debates mentioned. This study aims to analytically approach Köprülü's criticisms on and evaluations of Muallim Nâci and the "old-new" debate in accordance with the period's literary inclinations.

STRUCTURED ABSTRACT

One of the most distinguished names of Turkish cultural life, Mehmet Fuat Köprülü produced numerous works that provided identity to many fields, from literature to history, art to politics, sociology to religion and Sufism. Köprülü holds an especially valuable status for Turkish literature. It was Köprülü to have Turkish literature acquire methodology and discipline by means of initiating literary historiography. Among his many works, the discussions deemed crucial in literary history and the opinions he put forth about literary personages on the one side of these discussions are highly significant.

Within Fuad Köprülü's corpus, pieces on literature, art, Turkish literature and literary portraits make up the majority. Among them, the articles that constitute the contents of this study are especially significant, and they are the ones devoted to the debate of the "old-new," an issue categorized as an important stage in Turkish literary history, and specifically to Muallim Nâci as a side to this debate.

The "old-new" debate in Turkish history gained momentum by Nâci's objection to imitating the West and his unwillingness to sever ties completely with Ottoman poetry, which existed for centuries within a certain discipline, with the past, and with convention, as well as his ideas

Turkish Studies

on borrowing new models from the West. Touching upon the debate of the "old-new" in two articles with the same title and in the piece entitled "Tehâlûf-i Ezvâk," Köprülü articulates his critique on the generation that preceded them – Servet-i Fünûn – on the one hand, and Muallim Nâci and the esthetics of poetry he represented and the conception of art on the other hand. At every opportunity, Fuad Köprülü voiced the claim that those who supported the new in Western style were constantly attacked by the advocates of old literature, and by doing this, he was able to reach out to Muallim Nâci, locating him at the center of his criticism. It becomes evident through this debate that he himself inclined towards European literature and was a fervent supporter of newness.

In his article "Tehâlûf-i Ezvâk," which he wrote in relation to Muallim Nâci, Köprülü responds to the criticisms previously made on what he wrote about Nâci and discusses Muallim Nâci's literary insignificance and low morality, accusing Nâci's supporters of oldness. Köprülü evaluates Nâci's literary identity, his poesy and poetry through expressions bordering on insult that target his personality, thereby trying to humiliate and trivialize him.

Fuad Köprülü's opinions on Muallim Nâci actually appear in articles titled "Muallim Nâci" and "Muallim Nâci 2," and partially in "Maraz-ı Tenkid." His opinions on Nâci are utterly negative. Often times, Köprülü reduces the discussion to personality, thus challenging the boundaries of criticism. He utilizes derogatory language, defamatory expressions and humiliating sentences while discussing Nâci's personality, family, followers, and verses. In "Muallim Nâci 2," Fuad Köprülü focuses on Nâci's social environment. His aim in doing so is to construct a background upon which Nâci's works and poesy may be deemed insignificant. Understanding Muallim Nâci and analyzing his works, Köprülü argues, does not require advanced skills, since he believes the mentioned poet to be a shallow artist. He, then, relates this simplicity to the social environment in which the poet lived. In the said article, Köprülü insistently forces Muallim Nâci into the form he himself desires, thereby overtly demonstrating his obsession with regarding him as a fervent advocate of Ottoman poetry and a sole opponent to novelty. Nevertheless, it is known that Nâci was not totally against the West or novelty, that he desired not to cut off all ties with the past while moving towards newness in literature.

Fuad Köprülü's opinions on Muallim Nâci are so negative that he cannot positively evaluate the case. As such, even when he is analyzing Nâci's poems that are on social themes, aimed at offering solutions to his own country's problems and nationalistically composed, he does not regard him to be sincere. For instance, in his "Hamiyyet," composed upon the war of 93, Nâci emphasizes that unity is compulsory for the survival of the nation; yet Köprülü belittles him, nonetheless, based on the supposition that he was following the "fashion of the times." Despising almost all of Nâci's poems by calling them "empty like a balloon," Köprülü targets Nâci's personality rather than his works.

Turkish Studies

Köprülü regards the years during which Muallim Nâci wrote for the newspapers *Tercümân-ı Hakikat* and *Saadet* as the emptiest of years. This period is, in his opinion, an unlucky and unfortunate one against “new literature” which had achieved some progress starting with Namık Kemal and Abdülhâk Hâmid. He claims that only Recaizâde Ekrem had tried his best against Nâci and his followers, and had taught the young the literature of realism. Claiming Muallim Nâci to have an unearned, undeserved reputation in his publication life and to be actually invading and occupying these fields, Köprülü regards Nâci’s followers who dedicate poems to him as being bootlickers.

Rather than being scientific and unbiased in his evaluations of Muallim Nâci, Mehmet Fuad Köprülü has voiced his opinions in line with the patterns of thought pertaining to reformist literature, of which he is a member. Köprülü has suggested that Muallim Nâci was not a real poet, that he embodied an arrogant and self-centered character as a result of the banality of his family and the social environment in which he was brought up, that he was a supporter of old literature, and that, even in his reformist works, he was stealing ideas, feelings, and dreams. In addition to categorizing him as a “base” poet, Köprülü treats him as one of the most significant barriers to newness, and treats the others around him as imbecile.

Köprülü puts down Muallim Nâci through an approach far beyond the courtesy of critique. In short, in line with Köprülü’s treatment, Muallim Nâci is wholly negative, someone who should not be regarded a poet, and has acquired a fame and future he did not deserve. For Fuad Köprülü, Muallim Nâci should have settled for being a language instructor and should never have tried his hand at poetry.

Keywords: Fuat Köprülü, Muallim Nâci, literary history, critique.

Giriş

Mehmet Fuad Köprülü, Türkiye’de başta edebiyat ve edebiyat tarihine getirdiği ilmi yaklaşım ve metodoloji olmak üzere, sanat, tarih, sosyoloji, din, tasavvuf, estetik, Batı düşüncesi, hukuk vs. gibi alanlarda ortaya koyduğu eserlerle söz konusu alanlara kimlik kazandırmış, çok yönlü bir entelektüel olarak hafızalarda yer edinmiştir. Yirminci yüzyılın yetiştirdiği önemli bir bilim adamı olmanın yanı sıra şairliği, yayıncılığı ve siyasetçiliği ile de önemli ve anlamlı katkılar sağlamıştır. Köprülü, şiirle başladığı yazı faaliyetlerinde özellikle 1913’ten itibaren ağırlıklı olarak ilmi meselelere yönelmiştir. Gerek yaşadığı dönemde gerekse öncesinde Türk edebiyatının geçirdiği değişim ve dönüşümlerin tanıklığını yapmış, bunlardan kimi zaman etkilenmiş biri olarak edebiyat tarihi açısından önemli görülen, tartışmalara sebep olan meselelere kayıtsız kalmamıştır. Bilimsel anlamda Türkiye’de edebiyat tarihçiliğini başlatan ve bu doğrultuda ilk örneğini ortaya koyan Köprülü olmuştur. “Fuat Köprülü, Türkolojinin birçok alanında olduğu gibi Türk edebiyatı tarihinin yazılması ile edebiyat tarihi yazımının da kurucusu ve yol açıcısı olmuştur. Onun yaklaşımı ve fikirleri bu güne kadarki edebiyat tarihi yazımının temel referans noktası olmuş ve olmaya devam etmekte, ele aldığı konular ve görüşler her türden çalışmanın içinde az ya da çok yer alıp belirleyici olmaktadır” (Aynur, 2009: 38). Köprülü’yü müstesna kılan yönlerinden biri de modern Türk tarihçiliğini kurucusu olarak kabul edilmesidir. Köprülü, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde, dünyadaki ve Türkiye’deki iç ve dış belirleyicilerin yoğun etkilerinin yaşandığı bu

dönemde tarihçiye has sezgi ve sentez kabiliyetine sahip bir kişi olarak" (Cihan, 2014: 237) ön plana çıkmıştır.

Fuad Köprülü'nün makaleler toplamı içinde edebiyat, Türk edebiyatı ve edebî portreler üzerine yazılanlar ağırlıktadır. Bunlar arasında özellikle yazımızın içeriğini teşkil eden ve Türk edebiyatı tarihinde önemli bir merhale olarak tavsif edilen "eski-yeni" tartışması ve bilhassa bu tartışmanın bir kutbu olan Muallim Nâci'ye ayrılan makaleleri dikkat çekmektedir. Zira yenileşme dönemi Türk edebiyatında eski şiirin devamını arzu edenlerle Batılı bir şiir inşa etmeye çalışanlar arasındaki fikri münakaşalar, Tanzimat'ın ruhuna da uyan anlamlı ve önemli tartışmalardır. Bilhassa yenilikçi edebiyat anlayışını yerleştirmeye çalışan ve eskiyle bağların koparılması gerektiğini savunan Recâizâde Mahmud Ekrem'le etrafındakilerin görüşleri, eski edebiyatın büsbütün terkedilmemesi şartıyla edebiyatta Batılılaşmanın ve yeniliğin belli ölçülerde kabul edilebileceğini savunan Muallim Nâci ile takipçilerinin görüşleri, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde edebiyat gündemini belirleyen önemli bir polemik olarak kaydedilmiştir. Adına "eski-yeni" tartışması denilen bu münakaşalar sadece Ekrem-Nâci gibi iki önemli şahsiyetin değil, onların etrafında kümelenen hararetli genç sanatkarların da katıldığı geniş bir zeminde gerçekleşmiştir. Köprülü, makalelerin dışında, edebiyatın yenileşmesi yolunda önemli gördüğü portreler arasında Tevfik Fikret üzerine müstakil çalışmalar da yapmıştır. Fikret hakkında çıkartılan haksız haberlerden dolayı şiir algısını sosyal bir yapıda yeniden irdeleyen Fuad Köprülü, bu konu üzerine yazmasının nedenini de açıklar: "Fikret'in senelerden beri uzun dedikodulara, tenkidlere, münâkaşalara sebebiyet veren ahlâki telakkileri hakkında bu küçük risâleyi yazmak, onu da kutsiyet duygularını yıkmakla itham edenlerin mevcudiyetini gördükten sonra benim için ma'nevi bir borç hükmüne girdi" (Akt. Arslan, 2012: 786).

Eski-Yeni Tartışması

Türk edebiyatında "eski-yeni" tartışması, Nâci'nin Batı taklitçiliğine karşı çıkışı ve yüzlerce yıldır belli bir disiplin içinde yaşamış olan divan şiiriyle, maziyle, gelenekle bağların tümünden koparılmamasını istemesi, yanı sıra Batı'dan yeni örneklerin de alınabileceğine dair düşüncelerini serdetmesi ile ivme kazanır. Bu tartışmanın mahiyeti ve Nâci'nin görüşlerinin doğru anlaşılması için Banarlı'nın konuya ilişkin değerlendirmelerine kısaca değinmek yerinde olacaktır:

"Nâci yerli (bir bakıma milli) kıymetleri hiçe sayarak yeni bir taklit devresine giren Türk edebiyatının bilhassa Servet-i Fünûn zamanında lüzumundan fazla Fransızlaşacağını ve tam bir kozmopolit edebiyat çehresi alacağını, önceden keşfetmişçesine, yeni edipleri itidale davet ihtiyacını duymuştur. Onun bu tutumu edebiyatımızda eski-yeni çarpışmasını alevlendirir" (Akt. Balık, 2014: 223).

Muallim Nâci'nin bütünüyle eski edebiyat taraftarı ve tarz-ı kadîmi ısrarla sürdürme temayülünde olmadığını bizzat kendi ifadelerinden anlamak mümkündür:

"Biz tarik-i itidalden ayrılmayız. Ne şive-perest-i frenk olarak âsâr-ı milliyemizden bütün bütün yüz çeviririz ne de ecebilerdeki her türlü mehâsini almakta tereddüd ederiz. Daima bu doğru yoldan gideriz, ilerleyemez miyiz? İstedığımız kadar"(Balık, 2014: 223).

Fuad Köprülü'nün Nâci'yi ve eski-yeni tartışmasını değerlendirme tarzı, kendisine üstad diye hitap ettiği Recâizâde Ekrem'in düşüncelerine yakındır. Nâci'ye ise ısrarlı bir karşı duruş, küçük

Turkish Studies

düşürme ve kimi zaman hakaret-âmez sözlerle yüklenir. Köprülü'nün Fecr-i Âti Encümen-i Şuara'sı içinde bulunduğu sıralarda serdettiği bu görüşler, yalnızca o günün meselesi değildir. Bu tartışmayı yeniden gündeme taşıyan dönemin ünlü şairi Ahmed Haşim'dir. Köprülü'nün geçmiş tartışmalara ve "dünküler" yahut "eskiler" denilen sanatçılara yönelik düşüncelerinin ortaya çıkışında Haşim'le başlayan bir polemik etkili olmuştur. Bu dönemde vuku bulan tartışmalar özetle şöyle gelişmiştir:

"Dünküler-bugünküler, eskiler-yeniler polemliğini ilk tetikleyen (...) Ahmet Haşim'in "Rûh-ı Bî-kayd Fırsatıyla" başlıklı yazısıdır. Ahmet Haşim bu yazısında "dünküler" dediği Edebiyat-ı Cedide şair ve yazarlarının mevcut dönemde susuşunu, ömrünü tamamlamasına bağlar. Bu noktada o, mevcut dönemde yeni bir edebi neslin yetişebilmesi, edebiyatını tesis etmesi için Edebiyat-ı Cedide'nin susmasının zorunlu olduğu kanısındadır. Ahmet Haşim gibi Köprülüzâde Mehmed Fuad; "onlar dün asuman-ı sanatta birer yıldızdılar; ulul ettiler ve yalnız hatıraları kaldı" ifadeleriyle Edebiyat-ı Cedide döneminin kapandığını iddia ederken Tahsin Nâhid de "bu adamlar hakikaten edebiyatın geçen bahar çiçekleriydi" ifadesiyle Köprülüzâde Mehmed Fuad ve Ahmet Haşim'in fikrine iştirak eder" (Şen, 2012: 47).

Eski-Yeni Tartışması Münasebetiyle Muallim Nâci

Yeniler-eskiler meselesine aynı başlıkta yazdığı iki farklı makalesinde ve "Tehâlûf-i Ezvâk" başlıklı yazısında değinen Köprülü, bir yandan kendilerinden önceki kuşağa –Servet-i Fünûn'a- öte yandan da Muallim Nâci ve temsil ettiği şiir estetiğine, sanat telakkisine yönelik eleştirilerini dile getirir. Köprülü, "Yeniler-Eskiler" başlıklı ilk makalesinde Edebiyat-ı Cedide'nin Osmanlı edebiyatında bir merhale olduğunu lakin artık mevcut dönemde yeni bir edebi neslin ortaya çıktığının artık kabul edilmesi gerektiğini belirtir. Yazar aynı başlığı taşıyan ikinci makalesinde yeniler-eskiler polemğinde kendi düşüncelerini eleştiren *Tanın* münekkidi Mehmed Nazif Bey'e cevap verir (Şen, 2012: 48).

Fuad Köprülü, yeniler-eskiler meselesinde mensubu bulunduğu Fecr-i Âti Encümen-i Şuara'sını yeni, Edebiyat-ı Cedide ve dahası divan şiirinin estetik anlayışını yaşatmaya çalışan Muallim Nâci ve çevresindekileri eski olarak kategorize eder. Ona göre, artık bugünün estetik zevki "peri-yi sanatın tozlu ve yorgun, eski, dil-hıraş bestelerini" değil, yeni terennümler, yeni şiirler beklemektedir. Zira her devrin kendine göre bir şiir zevki oluşturduğu, eski şiirin ancak o dönemin ruhsal eğilimlerine ve duygularına hitap edeceği gerçeğinden hareketle artık "yeniler" in kendileri olduğunu öne sürmüştür. Köprülü'nün bu noktada Muallim Nâci ve dönemi ile ilgili görüşleri ise şöyledir:

"Herkes ne türlü düşünürse düşünsün ben –kendi hesabıma- bu iki hareketi de gayet tabii buluyorum. Edebiyat-ı sâbikanın renksizliği, ziyasızlığı, cansızlığı, mahdûdiyeti, artık Muallim Nâci devre-i mâhudesinin yek-renk ve yek-meal gazeliyât ve nezâirini hatırlatan yek-ahenk manzumatının hutû-yı muntazama-yı hendesiyesi, ancak o zamanın ihtiyâcât-ı rûhiyesini ifade edebilirdi..." (Akt. İzler, 1966: 46-47).

Köprülü "edebiyat-ı sâbika" olarak nitelediği Nâci devresinde yazılan gazel ve nazirelerin birbirine benzeyen, anlam, renk ve ahenk açısından bir olan cansız, ışısız, renksiz ve sınırlı, adeta geometrik düzendeki şiirlerinin ancak o zamanın ruhsal gereksinmelerine karşılık geldiğini, buna mukabil zevklerin değiştiğini ve şimdi bu yeni dönemde yeni(likçi) şairlerin estetik beklentileri karşılayacağını düşünmektedir.

Fecr-i Âti şairleri olarak eskilerin hükmünü ortadan kaldırmak gayesini taşıdıklarını öne süren Köprülü, "nesl-i sâbık'ın (eski neslin) güneşinin battığına", kullandıkları lisanın yetersizliğine, mevzularının sınırlı olduğuna mutlak bir şekilde inanarak, edebiyatta katî ve büyük bir yeniliğin gerekli olduğunu, bunun da kendileri tarafından gerçekleştirileceğini söyler (Akt. İzler, 1966: 48). Eskilerle aralarındaki farkın gittikçe derinleştiğine ve arttığına vurgu yapan Köprülü, layık olmadıkları ihtişam ve kudret sahibi görünen "...büyük başları artık bütün bu zevaiden (fazlalıklardan) tecrid ederek mevki-yi hakikilerine indirmek icab ettiğini..." (Akt. İzler, 1966: 48-49) düşünür. Yazarın bu düşüncelerinin en önemli argümanlarından biri, her devirde dönemin atmosferine uygun sosyal şartlar ve ruhsal beklentilerin bir gereği olarak değişik estetik anlayışlarının ve sanat zevklerinin oluştuğudur. Özellikle "Tehâlûf-i Ezvâk" başlıklı makalesinde de zevk değişimi meselesinin odağına Muallim Nâci'yi alır. Nitekim makalenin yazılması Muallim Nâci münasebetiyedir.

Köprülü, "Tehâlûf-i Ezvâk" makalesine zevklerin değişmesiyle ilgili genel bilgilerle başlayıp eski Yunan felsefesinden bugüne kadar zevk meselesinin daima gündemde olduğundan söz eder. Yazarın asıl ulaşmak istediği nokta ise zevklerin zıddiyetidir. Bu farklılık ve karşıtlıkların çeşitli dönemlerde Avrupa'da mevcut bulunan sınıfsal farklılıklardan kaynaklandığını, her sosyal tabakanın kendine has bir sanat ve estetik zevke sahip olduğunu vurgular. Köprülü'ye göre her içtimai sınıf kendisine has, ayırt edici his ve fikir tarzına sahiptir. Bunun için bugün her zümreye ait ayrı bir edebiyat meydana gelmiştir. Bizde ise henüz Batı'daki gibi kesin çizgilerle birbirinden ayrılan içtimai zümreler oluşmadığı için edebî zevk meselesinde sadece iki sınıf göze çarpmaktadır. Bunlar, Batılı bir edebiyatı tesis etmek isteyenler ile eski edebiyat ve estetik anlayışın geleneksel olarak sürdürülmesini isteyenlerdir:

"Bilhassa zevk-i edebî meselesi mevzû-ı bahs olunca, derin bir felc-i hissi ve fikriyle mâlûl olan bu zavallı memlekette ancak iki sınıf mütefekkirin mevcudiyetine hükmolunabilir: Eskiler yani Avrupa terakkiyatından müteneffir (nefret eden) ve ananât-ı kadime-i edebiyemize (edebiyatımızın kadim geleneklerine) sadık olanlar; yeniler yani Avrupa terakkiyât-ı fikriyesinin lüzum-ı takibine kâni (Avrupa'nın ilerlemeci fikirlerini takip etmeyi gerekli gören) ve tarafdâr-ı teceddüd (yenilik taraftarı) bulunanlar... ve iki zümre arasında mutavassıt bazı zümreler daha mevcud ise de, onları müstakil bir surette nazar-ı itibare almaktan, derece-i temayüllerine göre bu iki zümreden birine ilhak etmek şüphesiz kaide-i tasnife muvafıktır" (Akt. İzler, 1966: 140).

Köprülü bu düşüncelerinin devamında, edebiyat tarihimizde dar ve sınırlı bir alanda meydana gelen münakaşalar ve mücadeleler tetkik edilirse bunların en mühimlerinin eskiler ve yeniler yani Avrupa ve Asya mekteplerine mensup kişiler arasında meydana geldiğini dile getirir. Daha önce Namık Kemal'e hücum eden irfan Paşa'lar, Hâmid ve Ekrem'e saldıran Avni Bey ve Muallim Nâci'ler, Fikret ve Cenab neslini hedef alanlar, kısaca bu isimler her devirde kısmen yenilik taraftarı gibi görünmekle beraber, mensup oldukları asıl zümre itibarıyla eskilerden sayılırlar. Köprülü'ye göre Namık Kemal'e saldıranlar ile Fikret ve Cenab'a saldıranlar arasında ruhen bir farklılık yoktur, ancak bir derece farklılığı vardır.

Fuad Köprülü, Batılı tarzda yeniliği savunanların eski edebiyat taraftarlarınca sürekli saldırıya maruz bırakıldıkları fikrini her fırsatta dile getirmiş, açtığı bu kanaldan da bir vesile ile Muallim Nâci'ye ulaşip onu eleştirilerinin hedefine koymuştur. Kendisinin bu münakaşada Avrupâî mekteb-i edebiyesine yakın, taraftar ve ateşli bir teceddüd savunucusu olduğu sözlerindeki keskin ifadelerden anlaşılmaktadır. Ona göre tarz-ı kadîmi savunan zümre, yenilik karşıtı olmadıklarını daima iddia etmiştir. Buna rağmen kendilerini "perestîş ettikleri" gelenekten biraz soyutlayabilecek

Turkish Studies

her türlü yeniliğe şiddetle itiraz eden “eskiler” ile “yeniler” yalnız şiir değil, bütün anlayış tarzlarında şiddetli bir zıtlasma içerisine girmişlerdir. Kâinata dair genel görüşlerinden en küçük bir düşünceye kadar iki zümre siyasi, sosyal ve edebi bilimum prensipler hususunda derin bir ihtilaf girdabına düşmüşlerdir. Bu sebeptendir ki dimağı, fikri yönleri birbirinden bu derece farklılık gösteren iki zümrenin zevk hususunda bir araya gelmeleri, ortalama bir zevk dairesinde yer almaları Köprülü’ye göre mümkün görünmemektedir.

O, edebiyatı devrin seçkin ve yüksek zümresinin mahsulü olarak değerlendirdiği için bugün de yenilerin zevk görüşlerini ölçü olarak almak gerektiğini düşünür ve bunu şöyle ifade eder:

“... cemiyetin adeta müfekkiresini teşkil eden ve istikbal yed-i ihtimamlarına mevdi olan en yüksek ve en terakkiperver bir sınıf-ı mütefekkirin yani yenilerin zevkini bir seviye-i vasatiye zevk olarak nazar-ı itibare almalı ve hâl-i hazırda o seviyeye vâsıl olamayan ezvâkın bugüne aidiyetini asla kabul etmemelidir. Bunun aksi ne kadar iddia edilirse edilsin, pek tabiidir ki istikbal ancak bu suretle hareket edecek ve mesela hâlâ Muallim Nâci’nin büyük bir şair olduğuna kâni bulunanları hiçbir vakit günün müfekkireleri sırasında tâdâd eylemeyecektir (saymayacaktır)” (Akt. İzler, 1966: 141).

Muallim Nâci dolayısıyla yazdığı “Tehâlûf-i Ezvâk” makalesinde daha önce Nâci’ye dair yazdıklarına yöneltilen eleştirilere cevap verirken, bir yandan da Muallim Nâci’nin edebî değersizliğinden, ahlâk düşüklüğünden bahsetmekte, Nâci taraftarlarını da eskilikle suçlamaktadır. Köprülü, Muallim Nâci ile ilgili görüşlerine destek olarak İsmail Safa ile Hüseyin Cahid’in yazılarından alıntılar yapmış, “A.K.” imzasıyla yazan ve kendisini eleştiren şahsa cevap verme gayretine girmiştir. Bu noktada Köprülü, Nâci’nin sahip olduğu şöhreti hak etmeyen, fazlaca şişirilmiş ve üne kavuşturulmuş, iyi bir şair olmadığı halde etrafında kümelenen eski edebiyat taraftarlarınca yüceltilen hodbin, mağrur ve vasat bir sanatkâr olduğunu müteaddid defa yinelemiştir. Makalede yanı sıra, A.K. Bey’in Nâci ve tasavvuf ilişkisine dair düşüncelerini çürütmek amacıyla yazdığı cevabı da paylaşmıştır. Köprülü, A.K.’nin “Muallim Nâci’nin mutasavvıfane şiirler yazdığını” iddia ettiği makalesine şöyle yanıt vermektedir:

“Muallim Nâci’nin mutasavvıfâne şiirler yazdığı ve bunun müslim bir şair için bir kusur addolunmayacağı meselesine gelince, mütalaât-ı sâirem gibi bunun da bir fikr-i tahkir ve târiz ile yazılmadığını itiraf etmekle beraber şunu da kemâl-i serbestîle söyleyeyim ki, ben Nâci’nin:

Subh oldu müheyyâ mey-i sabuhum sâki

Aç şişeyi muhtâc-ı fütûhum sâki

Ansız bana rahat oldu dünyada haram

Rahm eyle getir râhimi ruhum sâki

Civâne râbita eyler değilse şeyhe mürid

Hulâsa sâlik-i aşk intisabsız yaşamaz

Gerçi hattın gelmiş, amma reşk-i gülşensin henüz

Âb-ı rû-yı nevbahâr-ı hüsn ü ân sensin henüz

Turkish Studies

gibi sözlerini hiçbir vakit bir eser-i ilhâm-ı mutasavvıfâne gibi telakki etmemekte mâzurum. Eski bir zamanın, ahlâken mütefessih bir mâzinin an'anât-ı kadimesine riayeten yazılmış olan bu kerih ve müstehcen şeyleri bir sütte-i tasavvufla örtmeğe çalışmak, hiçbir vechle mâkul olamaz" (Akt. İzler, 1966: 146).

Muallim Nâci ile ilgili yaptığı eleştirilere karşı yazılan yazılardan hareketle "Tehâlûf-i Ezvâk"ı kaleme alan Köprülü; Nâci'nin edebî kimliğini, şairliğini, şiirlerini, şahsiyetini tahkir edici ifadelerle değerlendirmiş, küçük düşürmeye ve değersizleştirmeye çalışmıştır. Buna karşılık makalesinin sonunda "Eğer Nâci'yi tezvil etmek fikrinde olsaydım, o zaman, elime geçen bu elîm fırsattan istifade eder, bütün kitle-i kâriîn karşısında bu acı hakikatleri sert bir lisan-ı tahkir ile teşrih eylerdim" (Akt. İzler, 1966: 147) sözleriyle hâlihazırda yapmakta olduğu hakaretleri, isteseydim yapardım şeklinde bir kisve içinde dile getirmiştir.

Muallim Nâci'nin Şahsiyeti, Şairliği ve Çevresi

Fuad Köprülü'nün Muallim Nâci ile ilgili görüşleri esasında "Muallim Nâci", "Muallim Nâci 2" ve kısmen de olsa "Maraz-ı Tenkid" başlıklı makalelerinde yer alır. Onun Nâci hakkındaki fikirleri bütünüyle menfidir. Köprülü kimi zaman eleştirinin sınırlarını zorlayacak şekilde mevzuyu şahsiyâta dönüştürerek Nâci'nin kişiliği, ailesi, takipçileri ve yazdığı manzumelerle ilgili aşağılayıcı bir dil, tahkir edici ifadeler ve istihfaf niteliğinde cümleler kullanır. Bütün makalelerini Muallim Nâci'nin ölümünden sonra yazması, kendisine cevap veremeyecek durumdaki bir kişiyi tenkit adabına uymayacak şekilde eleştirmesi kendi içerisinde sorunlu bir yaklaşımdır.

Söz konusu makaleler arasında, Nâci'nin tabiatı ve aile çevresiyle, yetiştiği sosyal şartlar ve sanatıyla ilişkili olduğu için öncelikle "Muallim Nâci 2" yazısına değinmek gerekir. Fuad Köprülü, sanatkârın içinde doğup büyüdüğü ve bağlı olduğu toplumsal sınıfın sunduğu şartlar dâhilinde yetiştiğine, ferdin istese de mensubu olduğu toplumsal yapının iklimi, yaşam tarzı, maişeti, muhiti, zevk ve eğilimlerinden bağımsız olamayacağına ilişkin genel bilgilerle yazısına başlar. "Atina gibi demokratik, yahud Isparta gibi aristokratik olsun her sitenin, her kavmin teşekkülât-ı içtimâiyesinde birtakım sunûf-ı muhtelifenin mevcudiyeti nazara çarpar" (Akt. İzler, 1966: 121) şeklindeki genel bir hükümden sonra François Coppe'nin şairliğini, yaşadığı çevre ile ilişkilendirerek ortaya koyar. Sözgelimi, Coppe'nin amiyane ve büyük fikirlerden bile mahrum eserlerini vücuda getiren en büyük âmil, fırtınalardan azâde bir hayat geçirmesi, aşağı ve basit bir sosyal sınıfa mensup ve bağlı olmasıdır.

Bu düşüncelerden hareketle Muallim Nâci'nin mensubu bulunduğu aile çevresine geçen yazar, küçümseyici bir tavır içinde Nâci'nin sosyal çevresini mercek altına alır. Bundaki maksadı ise eserlerinin ve şairliğinin kendince kıymetsiz sayılmasına arka plan oluşturmaktır:

"İbtidâî bir terbiye-i fikriyeden bile mahrum, basit düşünceli bir saracın mahdumu olan Nâci Efendi'yi¹ layıkıyla anlayabilmek için, tabiat ve zekâsını tedkik ederken evvela mensub

¹ Nâci Efendi saraç Ali Bey nâmında bir zatın üçüncü oğludur. Tarih-i tevellüdü 1266 sene-i hicriyesine müsadıftır. Pederinin vefatından sonra vasiyeti mucibince validesiyle beraber Varna'ya gitmiş ve orada hüsn-i hat ve ulûm-ı arabîye tahsil ile iştigal etmiştir. Nâci'nin asıl ismi Ömer idi. İptida hattatlığa heves ettiği vakit levhalarında "Hulûsî" mahlasını kabul etmiş ve edebiyata sülûkünde bu mahlası "Nâci"ye tebdil eylemiştir. Varna'da iken 1284'te oradaki mektebin muallim-i sâniligine tayin edilmiş, sonra Şûrâ-yı Devlet riyasetinde vefat eden Said Paşa'nın mutasarrıflıkla Varna'ya muvaseletinde onun hizmet-i kitabetine girmiştir. Nâci, Said Paşa'nın maiyetinde Tolçı, Tırnovi, Osman Pazarı cihetlerini dolaşarak İstanbul'a avdetinden biraz sonra tekrar Yenişehir Feneri'ne azimet ile orada mahkeme kitabetine tayin olunmuştur. Said Paşa, memuren Anadolu'ya teftişe giderken Nâci'yi de beraber götürmüş ve Cezayir Bahr-ı Sefid Valiliğine tayininde onu mekrubi kalemi mümeyyizliğine memur etmiştir. Sakız'dan avdetinde hariciye mektubi kalemi

olduğu sınıf-ı içtimâiyi ve onun kendi müfekkiresi üzerindeki intibaâtını tefrik etmeğimiz icab ediyor” (Akt. İzler, 1966: 121).

Bu cümlelerle Muallim Nâci’yi anlamak, eserlerini tetkik edebilmek için büyük meziyetlere ihtiyaç duyulmadığını belirten Köprülü, söz konusu şairin sığ bir sanatkâr olduğu düşüncesindedir. Bu basitliği ise onun yetiştiği “muhit-i adi-i içtimai”ye bağlamaktadır. Muallim Nâci, Köprülü’nün deyimiyle bu “âdiliği” *Ömer’in Çocukluğu* adlı eserinde behemehâl ortaya koymuştur. Nâci, bu eserini bayağı bir lisan ile yazmış, ehemmiyeti olmayan fikirleri büyük ve derin düşünceler gibi aktarmıştır. Yazının devamında Muallim Nâci, hodbin (bencil) ve kibirli yönüyle öne çıkarılır:

“...sonra yine bu eserin bir yerinde elyevm kira evinde oturduğundan bahsederken ‘elhamdülillah kendinin de evi olduğunu’ bilumum bir surette söylüyor ki bu, muahheren biraz râh-ı hâle mazhar olan bayağı bir sınıf-ı içtimâî mensublarının ahvâl-i rûhiyesini gösterir bir alamettir” (Akt. İzler, 1966: 123).

Ömer’in Çocukluğu’nda yazarının kendi yaşamından kesitler aktarırken fukaraya sadaka verdiğiinden, kurban bayramlarında kurban kestiğinden söz etmesi ise Köprülü’nün nazarında onu âdi ruhlu ve büyüklük meclûbu (tutkunu) yapar.

Köprülü, Muallim Nâci’yi aynı yazısında ısrarla arzu ettiği kalıba sokma, divan şiirinin ateşli savunucusu ve yeniliğin karşısındaki yegâne isim olarak görme saplantısını açıkça ortaya koymaktadır. Oysaki yazının başında bizzat Nâci’nin sözlerinden alıntıyla aktarılan ifadeler, onun Batı’ya ve yeniliğe büsbütün karşı olmadığını açık göstergesidir. Buna rağmen Köprülü, mensubu olduğu Encümen-i Şuara’nın gereği olarak yenilikçi edebiyat anlayışının karşı cephesine Nâci’yi özellikle koymuş ve fikirlerini onun üzerinden inşa etmiştir. Muallim Nâci’nin Batılı şiirin örneklerini verebilecek kifayette bir şair olduğu, yazdığı kimi manzumelerin bizzat Ekrem tarafından *Talim-i Edebiyat*’a alınmasından alenen ortadadır. Nâci için tam anlamıyla yenilikçi denemese de tam anlamıyla eski şiirin devamını arzulayan, divan şiirini olduğu gibi yaşatmaya çalışan bir sanatkâr olduğunu söylemek de pek doğru olmayacaktır. Fakat Köprülü’ye göre “Muallim Nâci Efendi’nin Osmanlı şiirinde bir teceddüd vukua getirdiğini iddia edenler, teceddüdün mânâ-yı hakikisini anlayamayanlardır” (Akt. İzler, 1966: 123). Yazar, Varna’da medreseye devam ederek klasik bir tahsil gören Muallim Nâci’yi fikren tamamen eski “mekteb-i edeb”in mensubu olarak görür ve bu düşüncesini de yine Varna’dayken yazdığı bir dörtlükle ortaya koyar:

Cehl ile kendi lisanından değilken bî-haber
Diğerin tahsile kalkışması tuhaftır zor ile
İftihar etmekte filvâkî verirdim hak sana
Olsa tahsil-i lisan pardon ile bonjur ile

hulefâlığına tayin edilen Nâci Efendi nihayet oradan da istifa ederek Ahmed Midhat Efendi’nin daveti üzerine “Mesûd-ı Harabatı” mahlasıyla Tercüman-ı Hakikat muharrir-i edebiliğini deruhde etmiş ve böylece peyderpey neşr-i âsâra başlamıştır. Bkz. “Muallim Nâci 2”, *Fuad Köprülü’nün İlk Makaleleri*, Haz. Aynur İzler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1966, s. 121-122.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30

Ona göre dilin Fransız etkisine girmesine yönelik Nâci'nin ikazlarının esas maksadı; memlekete Batı'nın güzel eserlerini, faydalı düşüncelerini nakleden, yeni bir fikir hareketi tesis etmeye çalışan Şinasi'lere, Namık Kemal'lere ve daha ziyade Hâmid ve Ekrem'e târizde bulunmaktır. Köprülü'ye göre gerek yukarıdaki dizelere yansıyan düşünceleri, gerekse "Terkib-i Bend"i, sonra "Firûzan"daki, "Sünbüle"deki, "Şerâre"deki rindâne gazelleri, "Medrese Hatıraları", "Rüknü'r-Rufâî" gibi eserleri Nâci'nin fikren, mekteb-i kadim-i edebin en son müntesibleri olan Kâzım Paşa'lar, Avni Bey'ler, Hakkı Bey'ler zümresinden addedilebileceğini vâzihan gösterir" (Akt. İzler, 1966: 124).

Fuad Köprülü'nün Muallim Nâci hakkındaki kanaatleri, hakkında müspet bir tespit yapılmasını engelleyecek derecede olumsuzdur. Zira Nâci'nin toplumsal içerikli ve kendi memleketinin müşkülâtına bir çare bulmaya matuf, milli hislerle kaleme aldığı manzumeleri değerlendirirken bile onu samimi bulmaz. Söz gelimi 93 Harbi münasebetiyle yazdığı "Hamîyyet" başlıklı manzumede vatanın yaşaması için birliğin zorunlu olduğuna vurgu yapmasına rağmen Köprülü, şairi "zamanın modasına" tabi olarak yazmak iddiasıyla küçümser. Aynı kısımda padişahın etrafında birlik olmak gerektiğine ilişkin bir manzumesinden örnek veren Köprülü, Nâci'yi riyâkârlıkla itham eder ve bunu da "Vak'a-nüvis-i Âl-i Osman" olmak gibi bir devlet vazifesinde oluşuna bağlar.

Muallim Nâci Köprülü'nün metinlerinde sık sık "hodbin ve mütekebbir" oluşuyla öne çıkarılmıştır. Bütünüyle menfî bir yaklaşımın ürünü olan bu ifadeler arasında Muallim Nâci sadece bir kez "tab'ân iyi ve saf bir adam olmakla beraber hodbin ve mütekebbirdi" sözleriyle müspet bir biçimde anılır. Ayrıca Nâci, *Tercümân-ı Hakikat*'in başına getirilmeden evvel yazdığı bir manzumede yenilikçi ve Batıcı bir sanat anlayışının izlerini barındırmasıyla da Köprülü tarafından takdir edilmiştir:

"Tenhâ mı seyahatim, değildir
Var bir de refik-i ter-zebânım

Güftarı güzide tab'ı nâdir
Kimdir elem-i dakikadanım

gibi nisbeten az bir eser-i hodbinî gösteren "Fürûzan" şiiri, o zaman yavaş yavaş etrafına toplanan Şeyh Vasfî, Hayret, Muallim Feyzi Efendiler gibi birtakım arkadaşlarının, Hersekli Arif Hikmet Bey merhum gibi mekteb-i kadimin en son müntesiblerinin hakkında ibzâl ettikleri birçok iltifatlara karşı o derece mağrur olmuş, kendi dehâsına o kadar inanmıştı ki saha-i edebiyatta mevcut olan Kemal gibi, Hâmid gibi, Ekrem gibi meşhur ve büyük üstaplara bile atf-ı ehemmiyet etmeğe başlamış, ve hatta Ekrem'le bir münakaşa-i kalemiyeye girecek kadar bir cesaret göstermişti" (Akt. İzler, 1966: 126).

Esasında Fuad Köprülü bütün bu emsalleri Muallim Nâci'nin kibirli ve mağrur bir tabiata sahip olması, cüretkârlığı ve hak etmediği bir şöhrete kavuştuğunu ispat etmek amacıyla ortaya koymuştur.

Nâci'nin neredeyse bütün manzumelerini "bir balon gibi boş" sözleriyle değersizleştiren Köprülü, eserlerinden ziyade onun kişiliğine yönelmiş, aile çevresi başta olmak üzere, içinde bulunduğu edebî muhiti de aynı olumsuz çerçeve içinde değerlendirmiştir. Zira Köprülü'nün bu makalenin başında ferdin içinde bulunduğu cemiyetin/sosyal tabakanın zevk ve dimağını ortalama olarak yansıtmamasının kaçınılmaz olduğuna dair görüşleri Muallim Nâci'nin "değersizliği" ni pekiştirir niteliktedir. Nitekim "Muallim Nâci 2" başlıklı makalenin son cümlesinde "Esâsen hodbin, cahil ve ancak kaba ve müstekreh (iğrenç) cinaslar yapabilecek kadar zeki olan bu simâ-yı âfil (kaybolan

sima) muhitinin tesirât-ı meşûmesinden (kötü/uğursuz tesirlerinden) kurtulabilecek derecede kavî bir şahsiyete mâlik değildi” (Akt. İzler, 1966: 127) demiştir. Sanatkâr üzerinde muhitinin tesirinin çok büyük olduğunu kabul eden Köprülü, Nâci’nin yetiştiği “âdi” çevrenin dışına çıkamadığını ve onun esiri olduğunu söylemiştir. Ona göre “cinnet-i şöhrete” yakalanan Nâci, bu mevkie sahtekârlık yaparak ulaşmıştır.

Köprülü, bütünüyle Muallim Nâci’ye ayırdığı ve yukarıda sözü edilen yazısından önce yayımladığı “Muallim Nâci” başlıklı makalesine yine onun şahsiyetine yönelik aşağılayıcı bir değerlendirme ile başlar. Devamında ise onu edebiyatta Batılı anlamda yeniliği savunan isimlerle mukayese eder. Muallim Nâci’den “...edebiyatımızın tarih-i tekâmülünde pek meşûm bir tesir icrâ eylemiş olan bu sîmâ-yı acîb-i edebî...” (Akt. İzler, 1966: 84) şeklinde bahsettikten sonra ona değer verenleri, takipçilerini ve taraftarlarını “ebleh” (ahmak, budala) olarak niteleyecek düzeyde hakaret-âmiz bir üslup kullandığı dikkat çeker.

Muallim Nâci, kayınpederi Ahmet Mithat Efendi’nin teşvik, telkin ve yardımlarıyla *Tercümân-ı Hakikat*’ın başına getirilmiş, bir süre eski tarz şiirlerini neşretmekle birlikte, aynı şekilde kendi etrafında toplanan eski edebiyat taraftarlarının manzumelerini yayımlamıştır. Köprülü, Muallim Nâci’nin bu dönemine de ayrı bir eleştiri getirir. Yazara göre Nâci’nin gazetenin başına gelmeden önce, dönemin tabiriyle “rindâne” denilen fakat hikmet bildiğini iddia eden eserlerinin *Tercümân-ı Hakikat* tarafından takdirle neşredilmesi, ona matbaacılığın hâmisî, edebiyata can veren şahsiyet şeklinde manasız unvanlar verilmesi, Hâmid ve Ekrem’in eserlerini taklit edip nazireler yazmak bir yana onları anlayabilmekten uzak kimselerin Nâci’ye ait “bî-mânâ” eserlere “bî-mânâ” nazireler yazması kendisinin şair sayılmasına yol açmıştır. Bu şair olma “zannı”, gazetenin edebi kısmının idaresine getirildikten sonra farklı bir hal almış ve Köprülü’ye göre “megalomani”ye dönüşmüştür.

Köprülü, Muallim Nâci’nin *Tercümân-ı Hakikat* ve *Saadet* gazetelerinde yazdığı seneleri en boş seneler olarak görmektedir. O dönemi, Namık Kemal ve Abdülhâk Hâmid ile başlayıp belli bir aşama kat eden “yeni edebiyat” karşısındaki uğursuz ve bedbaht bir devre olarak değerlendirir. Nâci ve taraftarlarının karşısında yalnızca Recaizâde Ekrem’in çabaladığının, edebiyat-ı hakikiyeyi gençlere öğrettiğinin altını çizer. Muallim Nâci’nin matbaa ve yayın hayatında hak etmediği bir şöhrete sahip olduğunu ve bu sahaları işgal ve istila ettiğini söyleyen Köprülü, takipçilerinin ona nazire yazmasını da “dalkavukluk” olarak niteler. Nadiren de olsa Muallim Nâci’nin “Kuzu”, “Kalender”, “Şâm-i Gariban”, “Dicle”, “Yeis-i Muhâceret” “Riyâz-ı Esirâne” gibi eserlerini oldukça güzel bulmuş, bunlar varken Acem özentisi gazellerin tercihe değer görülmesine bir mana veremediğini belirttikten sonra, asıl sebebin yine çevresinin etkisi olduğunu tekrar etmiştir. Köprülü, “derununda yaşadığı muhit-i âdinin” Nâci’nin kendisini bir şair olarak addetmesinin esas sebebi olduğunu ifade etmiştir.

Fuad Köprülü, makalesinin sonunda Muallim Nâci ile Recâizâde Ekrem arasında vuku bulan ve Türk edebiyatında “eski-yeni” tartışması olarak bilinen polemîği Nâci’nin *Demdeme*’si, Ekrem’in *Takdir-i Elhan*’ının mukayesesiyle ortaya koyar. *Takdir-i Elhan*’ı ihtiva ettiği hakiki edebi kıymetler ve ince düşünceleriyle yücelterek emsali olmayan bir eser şeklinde tarif eden Köprülü, Nâci’nin *Demdeme*’si için şu değerlendirmeyi yapar: “Âdiliğın, fıkdan-ı fikrin, terbiye-i fikriyeden mahrumiyetin en iyi bir bürhanı olan bu eser...” (Akt. İzler, 1966: 88). Bu iki eseri ilmi kudret ve edebi değer yönlerinden karşılaştırmanın dahi Ekrem ile Nâci arasındaki derin farkı anlamak için yeterli olacağını söyledikten sonra *Demdeme* için “pek bî-edebâne ve cahilâne yazılmış bir cinâs-ı müstehcen mecmuası” ifadelerini kullanır.

“Maraz-ı Tenkid” başlıklı yazısında da Muallim Nâci’ye yönelik eleştirilerini sürdüren Köprülü, yazısına bir tür olarak eleştirinin sağlam bir bilgi ve birikim gerektirdiğini, ilgisi

olmamasına rağmen birçok yazarın eleştirmenlik sevdasına düşmesinin eskiden olduğu gibi bugün de mevcut olduğunu söyleyerek başlar. Yazar, tenkit sahasına giren kişilerin çoğunlukla "tasallür" dediği, kibir, övünme gibi bir hastalığa yakalandığından bahisle -kendisini de dâhil ederek- az çok bütün yazarların bu "fena illetin zebunu" olduğunu ifade eder. Makalenin Muallim Nâci ile ilgili kısmında ise Köprülü Anatole France, Lemaitre, Reny Degournart gibi isimlerle mukayese ettiği Nâci'yi "herzevekil-i intikâd" (eleştirinin boşboğazı) olarak görür (Akt. İzler, 1966: 347). Köprülü'ye göre, fikirlerini olgunlaştırmadan, edebiyat tarihini bütün evreleriyle bilmeden, güzellik felsefesi, estetik gibi mevzuları öğrenmeden münekkit olmaya kalkışan gençler Nâci Efendi'nin takipçisi olmaktan öteye geçemezler. Köprülü'ye göre edebiyatın temel meseleleri gibi tenkit türünün de gelişmesinin önünde bir engel olan Muallim Nâci'nin bilhassa idaresindeki gazete sütunlarını "manasız gazellerle" doldurması, Türk edebiyatının yenileşme sürecinde kesinti ve sekteye sebep olmuştur. Muallim Nâci'nin etrafında toplanan ve "tıflâne bir hevese" tabi olarak tenkid işine girişen gençler de -sorumlusu Nâci olmak üzere- eleştiri türünün önündeki diğer engelleri oluşturmuşlardır.

Sonuç

Mehmet Fuad Köprülü, sanat, estetik, Türk ve Batı edebiyatı üzerine düşüncelerini ilmi bir disiplin ve tarafsızlıkla ortaya koymaya gayret etmiş önemli bir şahsiyet olarak, yukarıda detaylarıyla belirtildiği üzere Muallim Nâci ile ilgili değerlendirmelerinde mensubu olduğu yenilikçi edebiyatın düşünce kalıplarıyla fikir beyan etmiştir. Köprülü, Muallim Nâci'nin gerçek bir şair olmadığı, ailesinin ve yetiştiği sosyal çevrenin alelâdeliği, içinde bulunduğu muhitin etkisinde kalarak kibirli ve bencil bir tabiata sahip bulunduğu, eski edebiyatın savunucusu, yeni sayılan eserlerinde dahi fikir, his ve hayal hırsızlığı yaptığı yönünde ithamlara varan şahsî ve tarafgir ifadeler öne sürmüştür. Köprülü'nün Muallim Nâci'ye yönelik düşünceleri, onun eserlerinden ziyade şahsiyeti, tabiatı, taraftarları ve takipçileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Kendisini "âdi" bir şair olarak görmeyen yanı sıra, yeniliğin önündeki en önemli engellerden biri sayan Köprülü, çevresindekileri de "ebleh" olarak değerlendirecek kadar bilimsellikten uzak bir tavırla Nâci'yi eleştirmiştir. Kısacası bu yazının amacı her ne kadar Muallim Nâci'yi savunmak değilse de Köprülü gibi mümtaz bir şahsiyetin, Türk edebiyatı tarihinde önemli bir mevkie sahip Muallim Nâci hakkında tahkir edici sözler serdetmesinin yaklaşım olarak yanlışlığı belirtilmelidir. Bütün bunların ötesinde Köprülü'nün Muallim Nâci'si neredeyse her yönüyle olumsuz, şair sayılmaması gereken, hak etmediği bir üne ve ikbale sahip olmuş bir kişiliktir. Bu nedenle Muallim Nâci, Fuad Köprülü için lisan hocalığıyla yetinip asla şairlik hevesine girmemesi gereken bir isim olmuştur.

KAYNAKÇA

- Arslan, Fatih (2012). "Tevfik Fikret Evreninde Gözden Kaçan Bir Küçük Kitap: Fuad Köprülü'nün "Tevfik Fikret ve Ahlâkı", *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall, 2012, s. 783-798.
- Aynur, Hatice (2009). "Türkî-i Basit Hareketini Yeniden Düşünmek", *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/5, Summer 2009, s. 34-59.
- Balık, Macit (2014). "Muallim Nâci", *Tanzimat Edebiyatı (Şiir-Roman)*, Kesit Yayınları, İstanbul, ss. 217-241.
- Banarlı, Nihad Sami (2004). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, MEB Yayınları, İstanbul.

- Cihan, Cihad (2014). “Fuad Köprülü ve Türk Tarihinde Kökenler; Süreklilik, Dış Tesir ve Tekâmül”, *Turkish Studies*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/7, Summer 2014, s. 234-259.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad (1966). “Muallim Nâci”, *Fuad Köprülü'nün İlk Makaleleri*, Haz. Aynur İzler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, ss. 84-88.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad (1966). “Muallim Nâci 2”, *Fuad Köprülü'nün İlk Makaleleri*, Haz. Aynur İzler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, ss. 121-127.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad (1966). “Yeniler, Eskiler”, *Fuad Köprülü'nün İlk Makaleleri*, Haz. Aynur İzler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, ss. 46-49.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad (1966). “Tehâlûf-i Ezvâk”, *Fuad Köprülü'nün İlk Makaleleri*, Haz. Aynur İzler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, ss. 138-147.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad (1966). “Marâz-ı Tenkid”, *Fuad Köprülü'nün İlk Makaleleri*, Haz. Aynur İzler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, ss. 346-348.
- Şen, Cafer (2012); “Fecr-i Âti Encümeni'nde Bir Eleştirmen ve Polemikçi Olarak Köprülüzade Mehmed Fuad”, *Mehmet Fuad Köprülü*, Haz. Yahya Kemal Taştan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 39-55.